

FNSiN

NOS

Nr 4 2023 Årgång 45

Medlemsorgan för Föreningen Natur och Samhälle i Norden

FNSiN grundades år 1973

Ur föreningens stadgar:

”§2 Föreningen skall samla intresserade av natur och samhälle i Norden till allsidiga studier därav. Genom studieverksamhet, föreläsningar, exkursioner och publikationer skall Föreningen sprida kunskap om natur och samhälle med huvudinriktning på Norden. Föreningen är en religiöst och partipolitiskt obunden ideell förening.

§3 Föreningens huvudsakliga intresseområden är Danmark, Finland, Färöarna, Grönland, Island, Norge, Sverige och Åland samt områden med historisk eller annan anknytning till länderna i Norden.”

FNSiN samarbetar med Studieförbundet Vuxenskolan och med andra föreningar. FNSiN ingår i Förbundet för Ekoparken. (Stadgar och mer information finns på hemsidan.)

Föreningens symbol (logga eller bomärke) är en plan över Ismanstorps fornborg, men man kan också se den som en trädstam i genomskärning (alltså natur och samhälle).

Medlemsbladets namn, NOS, kommer av natur och samhälle. I regel finns på framsidan en bild av en nos i någon form (mule, tryne, näbb, nos ...) och på baksidan ofta, i mån av plats, något som har med samhälle att göra.

Styrelse

Ordförande:

Eric Bolander
072 318 12 25
eric@bolander.at

Vice ordförande:

Soili Bisi-Ström
072 992 16 69
soibis@outlook.com

Sekreterare:

Camilla Berg
camillaberg8888@gmail.com

Kassör, webbansvarig:

Eva Bolander
eva@bolander.at

Programansvarig:

Nina Bohigas
070 454 77 24
Nina_bohigas@hotmail.com

Övriga ledamöter:

Bente af Edholm
bente.fnsin@gmail.com

Katarina Wicksell
signekatarina@hotmail.com

Adjungerad

Mikael Johansson
swoosh695@gmail.com

PROGRAM

Förslag på programpunkter sändes till

Nina Bohigas:

programansvarig@fnsin.nu

NOS

Redaktion:

Soili Bisi Ström
Anders Schærström

Ansvarig utgivare :

Anders Schærström,
08-758 30 03; 070-693 91 28,
anders.schaerstrom@telia.com

Material till NOS skickas till:

nos.fnsin@gmail.com

ISSN: 0348-7970

NOS utkommer 4 ggr/år.
Manusstopp 1 dec/mars/juni resp. sept.

Tryckt hos: FOI

Framsidan:

”Grannens hund sällskap vid äppelplock” .

Foto: Elisabet Römert

Föreningens hemsida:

www.fnsin.nu

e-post: info@fnsin.nu

Medlemsavgiften 2023

Fullbetalande medlem: 160 kr

Ny medlem efter 1/7: 80kr

Familjemedlemmar (oavsett antal) 80kr

Betalas till plusgiro:

67 01 50—2

Postadress:

c/o Erik Elvers
Illerstigen 28
170 71 Solna

Våra böcker (medlemspris, porto tillkommer) :

De goda ogräsen	Tillfälligt slutsåld
Gotska Sandön	75 kr
Kall ökensand	50 kr
Spetsbergen	80 kr
Tyresta	10 kr

Beställ genom

Erik Elvers
erik.elvers@gmail.com

Ordföranden har ordet

Sverige har i år fyllt 500 år som självständig stat. Kungen firar 50 år på tronen.

Vår förening jubilerar också. FNSiN är 50 år gammal, men kanske mer aktuell nu än någonsin tidigare. Vi upplever en tid med ett väder som ställer till det runt om i världen och i Sverige. Vi kunde i ett medlemsbrev nyligen läsa i ett brev från Ingegärd om de höga temperaturerna som drabbat Kanarieöarna och vi har väl alla sett på tv de kraftiga översvämningar som drabbat många områden i Sverige och grannländer under sommaren. Samtidigt är det stora diskussioner bland politiker om vad som är viktigast, miljön eller rätten att få tanka sin bil billigt. Det är något som man började fundera över i föreningen för många år sedan.

För många år sedan anslöt FNSiN sig till Förbundet för Ekoparken, ett steg för att stötta såväl natur- som kulturminnesvård. Vår vittfamnande verksamhet täcker allt från fornminnen till dagens klimatförändringar. Vi behövs som ett tvärfackligt forum för natur och samhälle i Norden – samt närstående länder.

Vi hoppas på att vi ska kunna bli några fler medlemmar, så har du någon vän som du tror är intresserad så berätta gärna om vår verksamhet och ta med dem på någon av våra aktiviteter. I år är det hittills sju personer som har blivit medlemmar men samtidigt är det sex

medlemmar som lämnat föreningen.

Jubileumsåret rullar på med särskilda jubileumsprogram. I våras gjorde vi en jubileumsvandring i Tyresta och under sommaren har vi gjort en sedvanlig resa till Gotska Sandön och vi har borstat i parken. Under hösten kommer det att vara en träff där vi tillsammans minns föreningens resor till Grönland. Det kommer att vara några medlemmar som berättar och visar bilder men utrymme kommer att finnas för alla som är med och vill berätta något om sina egna upplevelser.

Den 24 november genomför vi en jubileumsmiddag och hoppas att många skall komma och umgås under trivsamma former.

Väl mött under höstens aktiviteter.

Eric

PS

En liten pekpinne, glöm inte medlemsavgiften nästa år. Vi försöker att påminna er som missar betalningen, om möjligt. Har den inte inkommit till sommaren så stryks ni och NOS slutar att komma i lådan. Saknar ni den så hör av er till kassören för att kolla. För att bli medlem igen så är det bara att betala medlemsavgiften. Kassören Eva har bytt e-postadress eva@bolander.at. /DS

FNSiN-picknick på Långholmen 1970-talet

Foto: Bo Michaëlsen

På cykel i Estland

Sex personer deltog i cyklingen i västra Estland. Redan för tre år sedan planerades en Estlands cykling, då en rundtur Tallinn – Tartu – tillbaka till Tallinn längs Finska Viken. Allt var bokad och klart när pandemin kom och resan måste uppskjutas. Nu var intresset större för ett besök i de gamla svenskbygderna längs kusten och på öarna. Upplägget blev nu att vi bodde i staden Hapsal (Haapsalu) och gjorde dagsutflykter därifrån.

Hapsal

Foto: Kent Hult

Vi for med färja från Stockholm torsdag 17 aug, och nästa dag med tåg från Tallinn till Turba, slutstation på den linjen, och cyklade därifrån till Hapsal.

Lördag 19 upplevde vi den årliga matmarknaden i Hapsal och besökte det mycket intressanta Aibolands museum – aiboarna, öborna, är estlandssvenskarna – där vi fick guidning på svenska och gjorde sedan en kort tur t/r färjeläget Rohuküla varifrån vi skulle åka till Dagö och Ormsö senare under resan

Under de följande dagarna besökte vi halvön Nuckö, Dagö, Matsalu nationalpark och Ormsö.

Torsdag 24 aug återvände vi till Tallinn på litet olika sätt. Tre av oss tog buss (där man kan medföra cykel) hela vägen, tre andra cyklade till Turba. Väl framme där visade det sig att det pågick järnvägsarbeten så att trafiken var inställd. Efter litet funderande väntade två personer en timma på en buss, med plats för cyklar, till Vasalemma varifrån tåget till Tallinn gick, en cyklade de 25 kilometerna till Vasalemma och hann med ett par minuters marginal med samma tåg som bussresenärerna. Vi hann då se litet av Tallinn innan färjan gick tillbaka till Stockholm kl 18 dit vi kom på förmiddagen 25 augusti.

I och med de olika förflyttningarna från Hapsal till Tallinn blev det litet olika långa cykelsträckor, mellan

330 och 410 km. Alla avverkade alltså en dryg Vättern-runda (som är 300 km) under resan! Endast ett missöde inträffade, en punktering som mycket tursamt hände i Tallinn före hemresan. Det hade varit värre om den t ex inträffat på Ormsö och medfört att vi inte hunnit med sista färjan tillbaka till fastlandet.

Vi hade tur med vädret, ca 5 min duggregn vid två tillfällen och runt 20°.

Färjebiljetten kostade drygt 2200 kr och övernattnings i Hapsal drygt 2000 kr (frukost ingick ej). Vi behövde dock inte betala för en natt då det räddade till sig med det första hotellet varom mera nedan. Färjorna till Dagö och Ormsö kostade tillsammans ca 150 och museiinträden ca 200 kr. Matpriserna låg ungefär som i Sverige eller litet högre. Vi åt för det mesta lunch och middag ute och jag tippar att maten kostade mellan 200 och 400 kr/dag.

I de allra flesta fall höll omkörande bilar ut ordentligt, men kom det mötande bilar kunde omkörarna passera obehagligt nära. Det var dock många sträckor med bra cykelbanor. Det var mycket vanligt med cikoria och rödklint längs vägrenarna. Från Turba till Tallinn cyklade vi på en ”hälsostig”, en gammal banvall, som var litet stenig här och där men helt bilfri. Trafiken på de krokiga vägarna på Ormsö var mycket gles och lugn. Man håller på att anlägga en ny spårvagnslinje i Tallinn så där var rätt mycket avspärningar och omläggning av trafiken. Vi hade inget behov av cykellampor, vi var inte ute väldigt sent och dessutom är den faktiska tidskillnaden mellan Stockholm och Hapsal bara ca 20 min (Hapsal ligger 5 längdgrader öster om Stockholm) men det skiljer en tidszon dvs en timma. Tallinn är den huvudstad som ligger närmast Stockholm.

Maten var bra, men det var ofta nyfikna getingar vid uteserveringarna. Ingen blev dock stungen. På många ställen stod det korgar med äpplen som man var välkommen att förse sig av.

Den inställda trafiken Turba – Tallinn var en opåräknad komplikation, en annan att det hotell, Villa Fannyhof, där vi bokad boende med mycket kort varsel delvis måste utrymmas vilket gällde bland annat ett av våra rum. Den person vi haft kontakt med hade på lördagsmorgonen, då på semester i Grekland, fått order om det eftersom hotellet var på väg att säljas till en tysk och dennes mäklare krävt det. Vi fick veta det under besöket på Aibolands museum, men en av de anställda där som ju talade svenska uppfattade det när jag informerade gruppen och var mycket hjälpsam med att leta upp ett alternativt boende, Endla, som dessutom visade sig vara bättre än Fannyhof.

Frånsett de nämnda komplikationerna flöt allt på mycket bra. Vi hann besöka flera intressanta museer. Förutom Aiboland var vi på Dagö museum, Ilon Wikland-museet i Hapsal, Ormsö hembygdsgrd och St Olavs kyrka på Ormsö, och fick guidning på flera av dem. Dagö museum hade text så gott som enbart på estniska, och detsamma gällde flera informationstavlor vid sevärdheter längs vägen. Vi hann även se några kyrkogårdar – en del med solkors – och begrunda de svenska texterna. Det var sorgligt ofta som skyltarna vid ruiner berättade om förstörelsen under den sovjetiska ockupationen under och efter andra världskriget. Liksom Lettland, där vi cyklat tidigare, drabbades Estland också av deportationer.

Ortodoxa kyrkan i Hapsal

Foto: E Elvers

Biskopsborgen i Hapsal

Foto: E Elvers

Resan gav mersmak: man skulle kunna strosa mera omkring i det idylliska Hapsal, vara längre tid än en dag på Ormsö och likaså utforska Dagö under flera dagar. Dagö är ungefär lika stor som Öland, även om Dagö är mera kompakt är den ca 50 km tvärs över eftersom det sticker ut en halvö i väster och det var ogörligt att komma till den och se en intressant fyr där.

Erik Elvers

Matsalu nationalpark

Foto: Björn Setterberg

Ormsö, Elle-Malls pensionat.

Foto: E Elvers

Ruin av Unguru slott mellan Hapsal och Robuküla

Foto: Kent Hult

Ormsö revisited

Det har gått 34 år. Det är 34 år sedan jag, i en grupp från FNSiN, besökte Estland och även Ormsö. Jag kan inte låta bli att tänka tillbaka. Det är just det jag måste göra. Vad har hänt?

Jag har i förväg lyckats få e-postkontakt med jägmästaren Ants Varblane som för 34 år sedan vägledde FNSiN-gruppen på ön. (Se dagboksanteckningarna nästa sida)

Efter tre kvarts behaglig färjetur kommer vi på tio minuter fram till öns hembygdsmuseum. Vid ingången väntar Ants på oss. Vi får en pratstund, bara alltför kort. Vi kommer in på ämnen som är värda att återkomma till.

Hembygdsmuseet ligger i en lummig trädgård med dignande äppelträd. Redan under 1930-talets självständighet fanns planer på att inrätta ett hembygdsmuseum, men först 2005 kunde museet invigas, renoverat och inrett. Vi får en sakkunnig visning av bostaden med storstuga och kök, verktyg och hembygdsdräkter, stall, rökbastun, samt gårdstunet med typisk gårdsgård.

Mitt på ön ligger centralorten Hullo. I värdshuset Elle-Mall Koppelmaa möter oss den glada och vänliga svensktalande värdinnan. Det är dukat för oss och vi serveras en utsökt lunch med köttfärs, fiskfärs, kokt potatis, grönsaker och kantarellsås! Naturligtvis kantareller plockade på från Ormsö.

Från värdshuset är det inte långt till S:t Olofs kyrka. Pastor Ants Rajando tar emot oss, visar och berättar. En träkyrka byggdes på platsen redan på 1200-talet. Den ersattes på 1500-talet av den kyrka i gotisk stil som nu står där. Under sovjettiden fick dock kyrkan förfalla och vandaliseras. Men under 1980-talets glasnost och perestrojka väcktes planer på restaurering, och kyrkan kunde återinvigas 1990 på S:t Olofs dag, den 29 juli, som är en alldeles speciell högtidsdag på Ormsö.

På väggen intill altaret finns en minnestavla över alla som stupade, dog och försvann under åren 1939 – 1956. Det handlar alltså inte enbart om dem som dog under själva kriget utan också alla dem som deporterades när sovjetregimen tagit över.

Från kyrkan går vi till den gamla kyrkogården, med de många karaktäristiska solkorsen.

Vi cyklar på behagligt jämna asfalterade vägar. Så gott som ingen biltrafik. Vi kör genom ljusa blandskogar. Vi passerar ängar med betande får och highland cattle. Allt är fridfullt, idylliskt.

Några vilda djur ser vi inte till, men det ska finnas lodjur, bäver, vildsvin och rentav åtta vargar på ön (sedan en har blivit skjuten), berättar Ants Varblane.

På vägen tillbaka till färjeläget kör vi genom Söderby.

Vi passerar strax intill stugan där Maria Murman en gång bodde, och som jag besökte för 34 år sedan. I grannskapet finns några uppenbart nya och eleganta villor. Maria dog 2004, nästan 93 år gammal efter att på äldre dagar ha blivit känd som vissångerska.

Före andra världskriget bodde 2500 – 3000 personer på Ormsö, varav de flesta var svenskspråkiga. Nu uppgår hela befolkningen till bortåt 300. Redan på 1980-talet kunde tidigare invånare och deras efterkommande åter besöka ön och några har nu åtminstone fritidsbostäder där.

Anders Schærström

St Olofs kyrka i Ormsö

Foto: E Elvers

Kyrkogård på Ormsö

Foto: Gunnar Scharin

Ur min resedagbok den 21 juni 1989

På årets längsta dag besökte vi Ormsö. Vilken minnesvärd midsommarafton! Vi tog färjan till Vormsi (Ormsö). Huruvida det var tillåtet eller inte var något oklart, men försiktigtvis höll vi oss gömda under däck tills båten avgått. Färjeläget ligger alldeles intill en flygbas och med kuslig regelbundenhet hörde vid Mig-planen starta och ge sig iväg ut över Östersjön.

Vilken idyll! Vi möttes med lastbil på kajen på Ormsö. Flaket var precis lagom åt oss och så bar det iväg på torra, dammiga grusvägar. Varje mötande bil rörde upp ett moln av damm, som till stor del lade sig över oss. Efter ett par möten lärde vi oss att andas djupt och huka oss. Vi åkte genom frisk nordisk sommargrönska. Vi såg mest asp, al, lönn och lind. Vår värd och chaufför berättade emellertid att det finns mest barrskog på ön – mer än 4000 hektar skog.

Plötsligt dök en vägskylt upp som kort och gott konstaterade ”Söderby”.

Och så stannade vår bil framför en gul stuga i en stor pryddlig gammaldags trädgård. Krusbärsbuskar, roddendron, äppelträd. Och plötsligt stod hon där. Maria Murman, som blev tv-kändis i höstas, tack vare Elisabeth Hedborgs reportage om de sista estlandssvenskarna.

Vi åt vår lunch på Marias gräsmatta men glömde nästan att äta när Maria berättade om sitt långa och numera ganska ensamma liv. Brödleverantören hade inte kommit just denna dag, så vi gav henne ett par halva limpor. ”O, bröd!”, utbrast hon, knappt hörbart.

Fyra (?) rum och kök, det är Marias stuga. Kakelugn, radio och TV men ingen telefon. En grupp från en finlandssvensk församling som har besökt henna har bett för att Maria ska få telefon, och nu ser det ut som om hon ska få en radiotelefon. Att dra ledningar skulle bli alltför omständligt.

Maria är 78 år. Nu kommer den ena besöksgruppen efter den andra – på sommaren. I sommar väntas ca 300 f d Ormsö-bor på besök. På vintern blir hon åter alldeles ensam. Cittran är hennes livskamrat. Hennes små bruna händer flög snabbt och säkert över strängarna medan hon sjöng för oss:

”Än står det kvar, det kära gamla hemmet, med många minnen ifrån far och mor.”

I Dilbi fick vi se en rönnoxel – ett präktigt exemplar.

Kyrkan på Ormsö restaureras nu på initiativ av Samfundet för estlandssvensk kultur, bildat för halvtannat år sedan. Sommarens stillhet, fågelsången och vindens rassel i trädskronorna bryts bara av flitiga sågtag och hammarslag.

Legenden säger att kung Valdemar stannade till på Ormsö ett tag år 1219 innan han erövrade Tallinn. En del av kyrkan som är från 1415 kallas för ”danskkyrkan”.

Öns kontakter med Sverige avbröts efter 1400-talet och återupptogs först under senare delen av 1800-talet.

När svenskarna flydde från Ormsö tog de med sig alla kyrkoregalier, alltifrån predikstol till kollektåv. Dessa finns nu på Historiska museet i Stockholm. Svenska Odlingens Vänner kommer att låta tillverka kopior till den restaurerade kyrkan. Återinvigningen av kyrkan planeras till sommaren 1990 på den Helige Olafs dag den 29 juli.

I ”danskkyrkan” har man funnit 1400-talsfresker och söker nu svenska experter för restaureringsarbetet.

Alldeles i närheten av kyrkan står en minnessten med texten: *Öborna reste stenen år 1929 åt MINNET av Frihetskämparna I. Liljeblad, H. Timmerman, L. Sträng. † 1919.* Detta är den enda icke nedrivna minnesstenen i Estland över ”Frihetskämparna” i kriget 1918 – 1920.

På kyrkogården hade varje by ansvar för en avdelning. Kyrkogården var helt övervuxen av sly när man 1988 började att röja – med förnyad gräsväxt som följd. Man hoppas få hjälp av studenter med att röja under somrarna. Gravarna ska inventeras. Redan har återvändande Ormsö-bor funnit anhörigas gravar och i något fall i sista stund hunnit identifiera och ersätta ett nästan förmultnat träkors.

Rundkors är mycket vanliga på kyrkogården. De lär också finnas i stor myckenhet i den svenska delen av Estland. De förekommer också på Gotland.

Vi lämnar kyrkogården. Solen gassar. Dammet yr.

Vi stannade plötsligt mitt i skogen. Vår chaufför ville visa oss en källa. På en smal stig dök vi in i den täta grönskan och strax stod vi invid en trolsk liten göl. Jag skulle aldrig ha kommit på tanken om inte A hade försäkrat oss att det var fullständigt drickbart. Vattnet såg ut att stå fullständigt stilla i form av en liten göl med ett dike som avlopp. Växtligheten i vattnet tydde på övergödning och så förhöll det sig tydligen också. Vattnet har blivit analyserat och visat sig innehålla onormalt hög halt av kväve men ändå vara helt ofarligt. Orsaken till den höga kvävehalten är okänd. Vi drack av vattnet – underbart, kallt och friskt.

Vi stannade ett ögonblick vid Stackelbergs övergivna herrgård.

Vilken framtid går Ormsö till mötes? Entusiasterna hoppas att Ormsö och Dagö ska få bli ett naturskyddsområde, där man bedriver ett ”mjukt” lantbruk utan gifter.

När färjan åter närmar sig fastlandet möter Mig-planen på samma sätt som de ackompanjerade vår avfärd. Med någon minuts intervall far de vrålande över oss och försvinner som gigantiska spjut mot den sjunkande solen.

Anders Schaerström

Ytterligare lite om början till FNSiN

Föreningens 50-årsjubileum ger upphov till många tankar. En gäller hur en ny generation medlemmar har förvaltat arvet av tvärfacklighet. Med tanke på tidens omåttliga informationsflöde: har en sådan tvärfacklighet någon framtid? Då får man förstås skilja på individens egen ambition och den översikt man får genom andra som i ”vi lär tillsammans.”

För egen del har jag försökt fullfölja min egen förkärlek för ”varierad kunskapsinhämtning.” En gång fick den underförstådd kritik, när en känd irländsk arkeolog tyckte att jag utmärkte mig för ”a grasshopper’s mind.” Sant, men det är jag stolt över. Jag tröttnar lätt vid alltför intensiv upptagenhet vid ett tema. Ibland kan det vara bra att hoppa på något annat. Ganska ofta leder det till nya perspektiv på det förra.

Nu måste ju erkännas att det var i huvudsak inom inom det humanistiska området som jag utövade min egen ambition. Det senaste serien av mina böcker 2020-2023 med *Glimtar (I)*, *Glimtar II* och *Härdar* avslutas nästa år med *Hällar* med undertiteln *Ett humanistiskt perspektiv på tvärfacklighet*. Större delen avhandlar om hällristningar, mest bronsålderns sydsandinaviska, som religionshistorisk källa. Lite av kontinuiteten i perspektivet förstår man om man känner till (ja, jag sticker inte under stol med det!) att stommen till delen om hällristningar är min C-uppsats 1975 i religionshistoria.

Tänkte nu illustrera hur en sådan här övning kunde gälla hällristningar 1973, då föreningen var nyfödd. Texten är tagen om rapporten före det första medlemsorganet, senare kallat NOS, efter Tyresta, Vandring i Hanveden.

2/11. **Hällristningar och miljö.** Deltagare: 18. Ronnie Jensen, Christer Westerdahl. Bildvisning med föredrag. Christer gick i den första avdelningen igenom det sydsvenska hällmaterialet, dvs hällristningar och sentida litterära belägg om religiösa föreställningar, med olika tolkningsförslag, speciell uppmärksamhet ägnades B. Almgrens förslag om den ”osynlige gudomen.” Fornlämningarnas allmänna karaktär, läge i förhållande till bebyggelse, bruksmark, natur och näringar, klimat och vattentillgång berördes. Ronnie förde oss upp till Norrland och de ofta svåråtkomliga och fascinerande förekomsterna av hällkonst, både målningar och ristningar, som har en helt annan karaktär än de sydsvenska...

3-4/11. **Hällristningsexkursion** till trakten av Grillby nära Enköping. Ronnie Jensen, Einar Kjellén. Vi besökte på vägen Yttergrans kyrka, där interiör, målningar och läge inbjöd till kommentar, Hjalstaviken (den s.k. Parnassen), där Eva Lidén och Bernt Axelsson be-

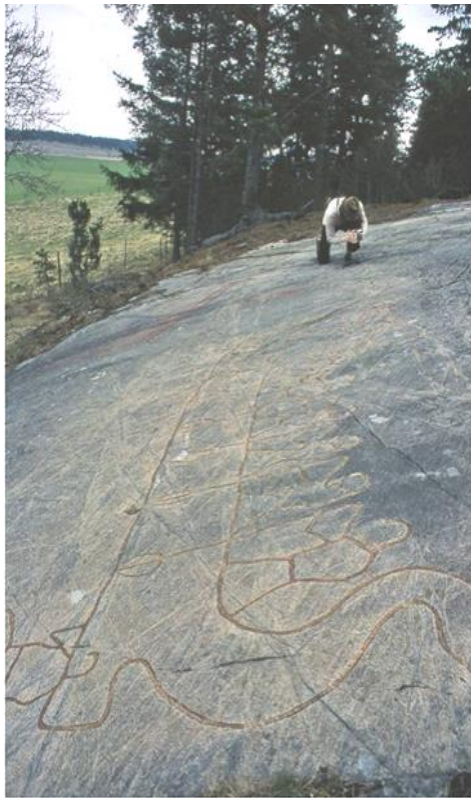
rättade om kvartärgeologi (inte minst landhöjningen) och fågellivet (rördrommen!).

Einar Kjellén visade oss därefter valda delar av sitt märkliga livsverk, upptäckten av det stora hällristningsfältet, med utgångspunkt från det 1931 funna Brandskogsskeppet. Vi lärde oss några tekniker att finna (och) kopiera hällristningar och konturteckna figurer för bättre översikt. 16.30 for de flesta hem. Under kvällen då kvarblivna 5 entusiaster installerat sig i stugan i Granhagen, skedde en utflykt till Ullbro NV Enköping, där vi med Evas hjälp fann och avtäckte en 4 ggr 2 m stor sentida ristning av en plogande man med hästar på ett stort stenblock. Troligen är ristningen från göticismens dagar (ca 1820). Under kvällsmörkret smög vi i trakterna runt stugan och snedbelyste hällar och ristningar med en stark lampa. Detta är den säkraste metoden att se svagt inhuggna eller nästan utplånade ristningar, det bör då helst vara en lampa med koncentrerad ljuskägla.

På söndagen vandrade vi och besökte skålgropsförekomster och mindre hällristningsytor. Einar Kjellén ledde oss till de stora, ännu ej imålade ytorna ovanför Hemsta/Rickeby. Magnifikt! Speciellt minns vi de djupt inhuggna skeppen, de behornade djuren, grisarna, och den stora, mycket svårupptäckta mannen.

Hr och fru Kjellén bjöd därpå på smörgåsfika vid brasan i hemmet och vi fick ytterligare upplysningar om hällristningarnas läge för att utnyttja vid framtida exkursioner i trakten. Totala antalet deltagare: 23.

Numera är förutsättningarna helt andra. Ristningarna är alla uppmålade och skyltade, stigar uppgångna. En ny oerhörd drös böcker i ämnet finns. Einar Kjellén och hans fru lever inte, och deltagarna har i stor utsträckning skingrats. Men intresset lever, eller hur?

Det fina är att definitiva lösningar på tolkningsproblemen inte finns. Men idag vet vi att DNA-analyser har visat att vi alla bär på ett gemensamt arv från stäppnomader i öster, låt oss kalla det indoeuropeiskt. Detta är en språklig term men det en gång gemensamma språket har fullföljts under årtusenden via de tankar och föreställningar som bevarades i de besläktade språken och därmed kulturerna. Där finns en utmärkt utgångspunkt, tycker jag.

Text och foto: Christer Westerdahl

Böcker

Ylva Lilja: Nu vet jag vem du är

Bokförläggarna Röda rummet, 2020 (ca 250 sidor).

Det här är en ungdomsroman som utspelar sig på Gotska Sandön. Författarinnan Ylva Lilja är utbildad grundskollärare.

Boken har två parallella handlingar med i den ena Sjö-rövare Gottbergs döttrar Hulda och Hilma (17 och 14 år) i centrum, i den andra som tilldrar sig i nutid systrarna Magda och Ida (17 och 15 år). Det visar sig finnas ett samband mellan de båda systrarna. Ramhandlingen är att Magda, Ida och deras far åker till Sandön, där de varit flera gånger förr, för att sprida flickornas farmors aska för vinden och överlämna en gammal familjebibel med anknytning till Ön till museet i Fyrbyn.

Jag har inte hunnit ”prova” boken på någon tonåring än, men kan mycket väl tänka mig att den uppskattas av dem, med en spännande handling i en fascinerande omgivning. Höga Åsen jämförs med en drake som slingrar sig i krumbukter över ön, och kopplingarna mellan tidigt 1800-tal och vår tid är intressanta. Jag saknade dock en karta, och då gärna den gamla som Ida hittar i bibeln. För den som inte varit på Ön torde det vara svårt att orientera sig, och den som redan är bekant med Tärnudden och Gamla Gården stöter på några okända namn som Fårviken och Långviken.

Ett par detaljer stör vän av ordning, att Sandön på ett par ställen betecknas som naturreservat och att det finns dörrar på Gottbergs lada.

Erik Ehlers

Om Gotska Sandön för 100 år sedan

I mitt alltför fulla bibliotek har jag ett verk i sex vackra band, *Sverige, geografisk, topografisk, statistisk beskrifning*. De utkom under åren 1908 – 1924, i det sista har min farfar skrivit "Äntligen färdigt!". Tillsammans omfattar de ca 5700 sidor, knappt en halv hyllmeter.

Det är förstås lätt att ironisera över verket och dess långa utgivningstid, en del av de uppgifter som lämnades om de fyra sydligaste länen i det första bandet har ju blivit inaktuella när man 16 år senare hunnit fram till det sista med Kopparberg, Gäfleborg och vidare norrut. Men de ger en bild av ”hur det var”, och att veta det är en viktig bottenplatta för att förstå hur det är.

Boken är alltså organiserad efter den administrativa indelningen och varje läns kapitel inleds med uppgifter om t ex yta, vattendrag, klimat, folkmängd och bebyggelse, handel, historia samt växt- och djurvärld. Härfter följer avsnitt om städer och häradet och inom dessa ting och socknar.

Under Fårö socken i Rute ting ägnas en sida åt Gotska Sandön (här som annorstädes har jag behållit bokens stavning). Det här bandet är tryckt 1912, så Albert Engströms senare ofta citerade ord från 1926 om Sandön som ett paradiset på jorden finns inte med, utan den betecknas sakligt som den mest isolerade delen af vårt fädernesland. Detta står inom citations-tecken, men varifrån formuleringen kommer framgår ej.

Att avståndet från Bredsands udde till Tärnuddan är 9 km eller att högsta punkten ligger 42 m ö h gäller ju fortfarande, men att Sveriges kanske största hassel finns (eller åtminstone fanns) nära Bredsand var nytt för mig. Där hänvisas till Svenska Naturskyddsförningens årskrift 1911 sid 93, men den har jag inte så jag vet inte närmare var den skulle ha funnits.

Gotska Sandön: Af sanden dödad skog.

De vandrande dynerna tas upp. ”Och strandbältets flygsand drifves af hafsvindarna från stranden upp för den stora randdynen, för att efter passerandet af dess krön rasa ner på innersidan. Sålunda är randdynen stadd på långsam vandring in å ön, hvarvid träd i tallskogens bryn småningom öfversändas och kväfväs, medan nakna skelett efter sedan länge begrafna tallar dyka upp på randdynernas utsida.”

Nationalparken på västsidan hade hunnits inrättas när boken skrevs.

Ön har två fyrar, den norra (anläggningskostnad 183.700 kr) och den södra på Tärnuddan (anläggningskostnad 31.000 kr). Den senare blev ju med tiden oanvändbar när en dyn väste upp mellan den och havet.

Madam Söderlund hade dött några år innan boken trycktes, och det konstateras därför att ”Inga andra Sandöbor finnas numera än fyrarnas personal (6 personer) och deras familjer (år 1910 summa 23 invånare på ön, hvaraf 14 af kvinnkön).”

Erik Elvers

Hur gick det?

Gotska Sandön den 11/6 – 14/6 2023

Erik Elvers:

Åtta personer, därav fem förstagångsbesökare, deltog i juni-resan. Ytterligare tre medlemmar som inte haft tillfälle att vara med på den utan varit där före oss reste hem den dag vi kom, men vi hann träffa dem och två var med på början av första eftermiddagens vandring.

Som vanligt var Ön både sig lik och förändrad. Lugnet och avskildheten består. Bland det som skilde från tidigare kan nämnas att Kokhuset fått en rejäl renovering, och att vattnet i brunnen vid Nymans inte kunde användas annat än efter ordentlig kokning.

Vi hade skönt vandringsväder, men det var så varmt att det tyvärr hade hunnit uppstå en hel del algblomning hemresedagen. Det gick dock att hitta strandpartier med klart vatten så att det blev bad även den dagen.

Vid visningen av Norra Fyren en kväll fick vi höra att den skall renoveras nästa år.

Nedan rapporter om dagarna på Ön, först av Lars och Eva Innings, sedan – om vandringen runt Ön – av Erik Elvers.

Lars och Eva Innings:

Det här var Lars och min 3:e Gotska Sandö-resa med Erik och resan blev mycket lyckad. Vi var en lagom stor grupp bestående av tre damer och fem herrar in-

klusive Erik, vår färdledare. Vi var på Sandön fyra dagar och de tre middagarna åt vi alla tillsammans under trevligt samkväm. Vädret var perfekt och vi var nästan ensamma på lägerplatsen. Dock, redan på ankomstdagen, när vi skulle gå de fyra kilometrarna från båten till lägerplatsen märktes det att Lars och jag hade svårt att hålla samma takt som de andra i gruppen. När det senare på första dagen var dags för resans första vandring, valde Lars och jag att själva upptäcka öns norra del. Erik och resten av gruppen upptäckte också öns norra del men de hann även med det fantastiska Kapellänget. På kvällen erbjöd Erik Lars och mig en privat vandring till Kapellänget, för att vi inte skulle missa de fantastiska svärdsysslorna. Heder åt Erik - och man skall veta att vi uppskattade Eriks omtanke.

Andra dagens vandrings mål var Madame Söderlunds änge. Start klockan 9.15. Men innan vi begav oss till västra stranden ville Erik visa oss gläntan i skogen, där det tidigare på våren lyst röd-violett av blommande majvivor. Nu fanns där endast en ensam blomma kvar. Från majvive-gläntan gick vi till stranden och följde den söderut. I början följde vi den bekvämt i vattenbrynet, men senare fick vi ta hänsyn till häckande fåglar. Då fick vi gå på den höga strandvallen. Där växte till vår glädje martorn, styvmorsviol, blommande berberisbuskar, fältsippor mm. Så småningom lämnade vi stranden och strax befann vi oss i tallskog. Vi fortsatte in mot ön och strax var allt grönt och frodigt

– vi hade kommit till Madame Söderlunds änge. Där satt redan den snabbare delen av gruppen vid bord och bänk och åt. På denna underbara plats växte stora ekar, björkar och många välväxta enar. Dock inga idegranar. Vilken skillnad mot tallskogen vi just passerat!

Från denna grönska var det skogsväg tillbaka till lägerplatsen via passet i Höga Åsen. Där avvek gruppen för att gå upp på åsen och beundra utsikten över ön. Eftersom krafterna började tryta fortsatte jag mot Lägerplatsen. Min förvåning blev stor när jag plötsligt förstod att jag inte var ensam på den lilla skogsvägen. Snart mötte jag en stor grupp engelsktalande turister, som undrade vad en ensam äldre dam gjorde i villande skogen. Det visade sig vara en grupp turister från ett kryssningsfartyg, som ankrat utanför Sandön. Till slut lyckades jag övertyga dem att jag skulle klara att gå ensam tillbaka till Lägerplatsen.

På eftermiddagen klockan 17.30 var det visning av fyren.

Tredje dagen var resans längsta dag och den skriver Erik om.

Lars och jag valde att gå genaste vägen mot Säludden, som var dagens viktigaste mål. Udden ligger ca 5 kilometer från lägerplatsen. För att inte störa sälarna står man bakom plank med små hål och man tittar på sälarna genom kikare. Vi såg många sälur, som låg och solade sig – eventuella simmande sälur kunde vi inte se på grund av det stora avståndet. När vi just skulle lämna sälarna stormade Erik och de övriga vännerna in. De berättade entusiastiskt om en liten röd stuga omgärdad av ett flertal mer eller mindre utslagna rödsysslor. Stugan blev Lars och mitt nästa mål. Vi tog strandvägen tillbaka mot lägerplatsen och snart dök den lilla röda stugan, Albert Engströms Tomtebo, upp. Orkidén rödsysslor växte överallt och inte långt från stugan stod Albert Engströms välkända Sälutkiks-tall. På hemvägen stannade vi till vid Kapellänget, där idegranarna växte tätt och där fåltsippor med fröställningar täckte marken. Kontrasten mellan grönskan i Kapellänget och den torftiga växtligheten i den dominerande tallskogen är helt otrolig. Från Kapellänget var det en kort promenad till lägerplatsen.

Fjärde och sista dagen på ön.

Eftersom man skulle packa och städa var det samling först klockan 11.15

Gruppen var samlad och vi gick raskt skogsvägen till Schipka-passet och upp på Höga Åsen. Sedan hade vi en fantastisk vandring upp och ner för åsarna, som avslöste varandra. Utsikten var stundtals betagande och ingen ås var den andra lik. Floran var mer omväxlande än man skulle tro. Stor förtjusning när vi fann små blommande linnéor. Efter att vi gått uppför och nerför den ena åsen efter den andra i flera timmar hade vi plötsligt havet framför oss. Sedan var det inte långt till stranden, där vår båt Gotska Sandön skulle ta oss ombord. Som väl var hade vi god tid på oss tills vi skulle

gå ombord. Vi hann både vila och bada innan båten kom och vi kunde stiga ombord via en praktisk trappstege.

Havet var lika lugnt på hemresan som på ditresan och det kändes lyxigt att kunna beställa kaffe och smörgås i Kiosken.

Erik Elvers:

Ena heldagen gick vi som vanligt runt Ön. Vi tog vägen genom skogen till Las Palmas och sedan vidare till Tomtebo, där Ulla hittade vår första rödsyssla vid fikapausen. Sälutkikstallen såg ungefär likadan ut som förra året, halva kronan är död sedan några år tillbaka. Vidare till gömslet på Säludden där vi hade glädjen att se – och höra – ca 75 sälur. Vi brydde oss inte om att ta vägen genom den alltmer försvinnande Döda Skogen utan gick ut till stranden strax söder om Säludden och åt lunch varefter vi hade ca 6 km på helt öde strand runt Kyrkudden fram till Ryska kanonerna (också stranden mellan Las Palmas och Tomtebo hade varit folktom). Vi såg ca 40 rödsysslor i det lilla kärret strax öster om Tärnudden, och kunde gå in i huset där som öppnats som raststuga. Därifrån gick vi vidare uppe på Höga Land och såg en tidig hybridssysla. Via Nymans, som jag skrev i inledningen utan möjlighet att fylla på vatten, Bourgströms och Kyrkogården kom vi till Gamla Gården för en sista rast innan vi fortsatte genom skogen tillbaka till Lägerplatsen. Den smala gatan genom skogen, där järnvägen en gång gick, kan ännu anas mellan Kyrkogården och Gamla Gården.

Gotska Sandön på egen hand

Tyvärr blev jag förhindrad att följa med det goda sällskapet till Gotska Sandön i juni. Notiser i NOS och medlemsbrev om att göra en senare resa ledde inte till något sällskap, så till slut reste jag på egen hand. Det gick bra ändå. Nog är det en glädje att uppleva tillsammans, men en fördel med att gå för sig själv är att man kan följa sina infall – och kanske få nya bekanta.

Redan på ditresan blev jag bekant med ett sympatiskt par som var förstagångsbesökare.

En dag gick jag längs Västra sidan, och passade på att plocka en del skräp, till Hamnudden och Bourgströms, där jag ämnade ta en rast. Just som jag slagit mig ner stannade en av personalens bilar och ut steg båda besöksvärdinnorna Ewy och Lotten samt ett par journalister som var där för att rekognoscera och skriva om Sandön till *Allt om resor*. Vi kom i ett livligt samspråk. Jag framstod förstas som ett fenomen med bortåt 40 besök på Ön och min erfarenhet av den. Jag gjorde förstas mitt bästa för att framhålla FNSiN och vår bok. Blåbär fanns.

Vid Säludden räknade jag till (minst) 20 sälur.

Badtillfällena gjorde gott. Det lär ha varit 17 grader i vattnet.

När jag vandrade på Västra sidan upptäckte jag en död, ringmärkt, sillgrissla. Jag tog några bilder och rapporterade till ringmärkningscentralen vid Naturhistoriska Riksmuseet. Efter ett tag kom ett tack med uppgifter om fågeln. Den hade blivit märkt som bounge den 1 juli 2013 på Stora Karlsö och förmodas nu ha dött av fågelinfluensa.

Anders Scharström

PS – apropå. Nyligen fanns en intressant artikel om sillgrisslor i SvD: <https://www.svd.se/a/rlKGml/sillgrisslor-ar-fagelvarldens-gamla-elefanter>

Dressincykling

Förslaget att cykla dressin stod i NOS redan för ett år sedan. I år blev det av, på Camillas initiativ. Efter ett par avhopp blev vi fyra som ställde upp. En onsdag i början av juli sammanträffades vi i lilla idylliska Hova för att ge oss ut på äventyret med Gullspång som utgångspunkt. Det finns två banor – en kortare för halvdagstur T/R och en längre (4 mil) till Degerfors. Först eftermiddagstur. Sedan till Degerfors T/R med övernattnig. Allt som allt blev det drygt elva mil på dressiner under två och en halv dag.

Själva trampandet är ganska lättvindigt, även om det ändå känns i benen efteråt. Antagligen bra muskelträning. Nivåskillnaderna i terrängen märks inte mycket. Det som vi fann irriterande var alla vägkorsningar (mest småvägar), där rälsen tagits bort, så att man måste dra och lyfta de tunga fordonen för hand och passa in dem på rälsen igen. Kanske kan det vara ett sätt att undvika olyckor, men det finns ju andra sätt, såsom självstängande grindar som vi också träffade på.

Dessutom hade de ansvariga uppenbarligen inte kollat rutterna på sistone. På ett ställe låg ett träd på sned över spåren, så att man måste huka sig. På ett ställe hade en gran fallit intill spåret och flera grenar låg på rälsen, så att vi måste slita bort dem. På ännu ett ställe låg ett mindre träd över spåret och vi lade ner mycket möda på att få bort det.

Eftersom det uppstår ett förfärligt buller av hjul och räls kan man inte höra fågelsången i det sköna landskap man kör genom. Vid något enstaka tillfälle lyckades emellertid en gransångare med stark stämman tränga igenom larmet.

Vi trampade fram genom skogar, förbi kalhyggen, åkrar och ängar. Älggräs och skogskovall blommade för fullt, liksom en och annan björnloka.

När vi dånade förbi en gård med stor gräsplan, lyfte två tranor mot skyn, och en förmodligen vettskrämd hare rusade till skogs.

- Har ni sett någon älg, frågade en tysk familjefar som tagit fru och barn med på äventyr.

Nej, älgar drar sig nog undan, när de hör slamret från

dressinerna. Men vid ett tillfälle hörde vi ett par smällar och något brak inne i skogen. Måne det var en älg som flydde.

Vackert var det. En aning nostalgiskt – att färdas genom glesbygden på halvt igenvuxna spår, förbi nedlagda järnvägsstationer och en gammal pumpstation för ånglok – men också intressant att passera nära vindkraftverk och laxtrappan utanför Gullspång.

Väderutsikterna för våra dressindagar var delvis avskräckande, men blev småningom något mer optimistiska. Vi fick bara en häftig, men ganska kort, regnskur och något lättare regn på oss.

Vi logerade först i Hova, sedan en natt i Degerfors och så åter en natt i Hova. I Hova bodde vi på hotell BriQ, i Degerfors på Lenas Bed & breakfast. Båda ställena kan vi uppriktigt rekommendera. Mycket trivsamma på olika vis.

Sammantaget en rolig upplevelse.

Kostnader: Dressinhyra: 500 kronor för hel dag. 300 kronor för halv dag.

*Anders Scharström, Anja Sarkkinen,
Bo Stegmann och Camilla Berg*

Parkteaterns föreställning den 27/7 med Sara Ajnnak och ensemble

Tack vare Soilis utskick, slöt 13 FNSiN-medlemmar upp denna ovanligt vädervänliga kväll, för att lyssna på den samiska sångerskan Sara Ajnnak och hennes ensemble. Och vi blev sannerligen inte besvikna! Saras röst har beskrivits som att ”den förmedlar känslor som når djupt, ända in i själen.”

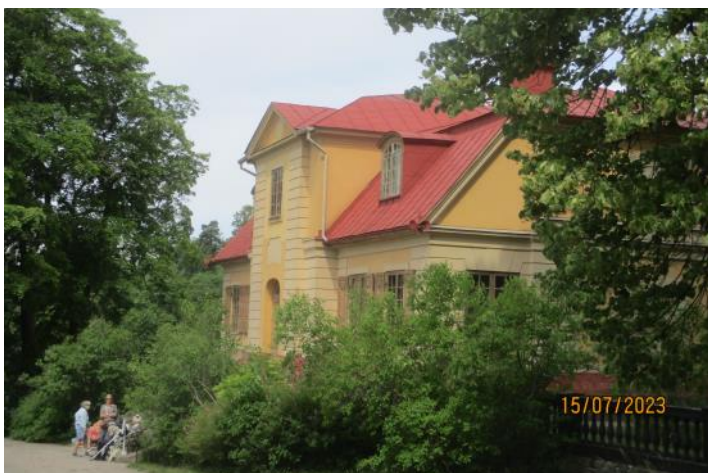
Och ensemblen med orden: ”Urtoner och jojk blandas lekfullt med elektroniska instrument” (ur Parkteaterns program). Men hennes sånger förmedlade även ett mörkare budskap. Budskapet om ett naturfolks kamp för att bevara sin egen identitet och sina ursprungliga rättigheter. En kamp som även inbegriper en stor respekt för naturen, samt alla de arter som lever i och av den.

PS: För er som missade denna fantastiska kväll, skickar jag med ett smakprov ur ett av Saras tidigare album, vilket även förklarar bakgrunden till hennes starka engagemang. Skickar även med en länk till ett nyligen sänt TV-program om den prisbelönta samiska textilkonstnärinnan Britta Marakatt-Labba. En TV-dokumentär som, på goda grunder, har utsetts till årets bästa!

Sara Mariasdotter

<https://www.lira.se/sara-ajnnak-tar-strid-mot-gruvexploatering-samarbetar-med-mari-boine-pa-ny-singel/>

<https://www.svtplay.se/video/8Wv7w3E/historja-stygn-for-sapmi>

Svindersvik

Foto: Fredrik Bruno

Besök på Svindersvik

I lagom varmt juliväder tog fem FNSiN-medlemmar pendelbåt från Nybroviken till Nacka strand. Därifrån promenerade vi utefter vattnet till Svindersvik, där tre medlemmar anslöt till gruppen. Nina Bohigas hade förbokat visning för oss.

Svindersvik ritades av arkitekten Carl Hårleman på 1740-talet för Claes och Johanna Grill och har därefter haft olika ägare. Svindersvik är sedan 1949 en del av Nordiska museet. Vi fick se huvudbyggnaden, köksflygeln och paviljongen med festsal. Guiden påpekade att uttrycket ”gå ut i köket” härstammar från tiden då man av säkerhetsskäl hade kök med eldstad i en fristående byggnad. Vi avslutade med att beskåda paviljongens yttre, där framsidan är beklädd med kakel och baksidan med trä, på vilken man målat tegelmönster.

Vid Café Svindersviks brygghus nere vid vattnet intog vi sedan diverse läckerheter under trevlig samvaro.

Gunnel Wallén

Utflykt till Skånelaholms slott

Vi var fem personer som begav oss iväg till Skånelaholms slott på en utflykt som hade föreslagits via mail, först med datum den 3 augusti - men väderleksutsikterna såg så tillförlitligt dåliga ut att jag föreslog en flytt till den 10 augusti. Det visade sig förnuftigt, eftersom vi faktiskt endast fick några få droppar regn på oss under dagen.

Slottet ligger vid sjön Fysingen i Sigtuna kommun och är en av Kungl. Vitterhetsakademiens kulturfastigheter. I museiguiden presenteras besöksmålet som ”ett av Stockholms minst kända slott”. En av orsakerna torde vara det ensliga läget, trots närheten till Arlanda. Detta är jordbruksbygd, vilket statistiskt visas av att mer än 6,4% av nattbefolkningen är sysselsatt inom jord- och skogssektorn. Ett annat för oss besökare mer påtagligt bevis är de sparsamma förbindelserna med SL, vilket

gör det svårt att planera en utflykt dit och, som i vårt fall, innebar att vi hade väldigt gott om tid när vi väl var där.

Efter någon kilometers promenad från busshållplatsen vid Skånela kyrka inledde vi med att uppsöka caféet i en av slottets flyglar, varefter följde en trevlig guidning av huvudbyggnaden. Alla våningarna i det lilla slottet besågs, med början i bottenvåningens gårdsfängelse - vilka som satt där är okänt och hur vanligt det var med eget fängelse i ett så pass litet hus, ja det vet vi inte, men har man ett slott, även ett litet sådant, kanske ett fängelse hör till. Därpå besåg vi de två huvudvåningarna och vindsvåningen.

På tillbakavägen till bussen besåg vi den mestadels stängda Skånela kyrka och några mer eller mindre hela runstenar runt den. Församlingskyrka är däremot Norrsunda kyrka, förstäeligt med tanke på den ringa befolkningen.

Lisbet Scheutz

Skånelaholm

Foto: Soili Bisi-Ström

Skaldjursknytis

Vi var 7 deltagare som samlades för det traditionella skaldjurskalaset i Anders Tunevis trevliga kolonilott, omgivna av fruktträd fulla av äpplen och plommon. Birgitta och Kåre överraskade oss med en präktig jordgubbstårta till efterrätt—ett stort tack för det!

Då vi satt utomhus var vi beroende av vädret, och detta fungerade som vi önskade. Regnet nöjde sig att stanna i molnen över oss, nästan exakt fram till dess det var dags att bryta upp.

Claes Göran Ström

Program

VIKINGATIDENS MÄNNISKOOFFER

Onsdag 20 september kl.18, fika från 17.30.

Studieförbundet Vuxenskolan, Tjärhovsg. 6, 1 tr.

Klas Wikström af Edholm berättar om sin nya bok, Vikingatidens människooffer. Han disputerade för ett par år sedan i religionshistoria på det här temat. Frågan om nordborna offrade människor har länge debatterats. Den här prisbelönta forskningsinsatsen ger flera viktiga pusselbitar.

Boken sveper över praktiskt taget allt tillgängligt material – såväl källtexter som arkeologiska fynd, och inte bara från vikingatid utan även längre tillbaka – och fram träder en föreställningsvärld som visar sig vara djupt präglad av människooffrande. Kanske var vikingarnas tid precis så blodbesudlad som man föreställt sig den. - I kväll kan du köpa boken och få den signerad.

Föranmälan senast den 19 september till Anders Schærström, tel/sms 070 693 91 28 eller e-post, anders.schaerstrom@telia.com

Föredrag och fika med smörgås 50kr.

Samarrangemang med Studieförbundet Vuxenskolan

REIMERSHOLME - LÅNGHOLMEN

Höstvandring i lugn takt

Söndag 29 oktober kl 10.30

Vi ses utanför T-banestn Hornstull, V uppgången, hörnet Långholmsgatan / Bergsundsstrand kl 10.30. Därifrån går vi Bergsunds strand fram till Reimersholme och runt holmen (drygt 1km) där vi får varierande utsikter över Mälaren. "Brännvinskungen" L O Smith hade på sin tid sitt bränneri på ön.

Vi går sedan tillbaka till Södermalm och fram till bron över Långholmskanalen varefter vi går runt även Långholmen (2-3 km) med avbrott för matsäcksrast. Vi

kommer tillbaka till Söder via Pålundsbron och kan sedan gå upp till T-stationen eller om vi föredrar det leta oss upp till Skinnarviksberget och Monteliusstigen tillbaka mot Slussen.

Det finns alltså många möjligheter att välja den längd på promenaden man önskar!

Anmälan till Erik Elvers senast torsdag 26 okt, e-mäle erik.elvers@gmail.com eller sms 073 852 6399

HÖSTMÖTE

Medlemmarna i Föreningen Natur och Samhälle i Norden kallas härmed till ordinarie höstmöte fredagen 20 oktober kl. 18.00 i Föreningslokalen på Fatburs Kvarngata 14.

För att komma in ringer man till Föreningslokalen från porttelefonen eller till Soili 072 992 16 69

Dagordning

- 1 Val av mötesordförande, mötessekreterare och två justerare
- 2 Fastställande av röstlängd
- 3 Mötets behöriga utlysande
4. Fastställande av dagordningen
5. Protokoll från föregående allmänna möte
6. Val av styrelse för 2024
7. Val av revisor och revisorssuppleant för 2024
8. Val av valberedning
9. Fastställande av årsavgift för 2024
10. Förslag till budget 2024
11. Motioner (skall vara styrelsen tillhanda senast en månad före höstmötet)
12. Aktuell information om samarbete med andra organisationer etc.
13. Övriga ärenden

Efter mötesförhandlingarna bilder och berättelser från Estlandsresan.

Föreningen bjuder på kaffe / te och smörgås.

VÄLKOMNA!

GRÖNLAND – NOSTALGIKVÄLL

Fredag 27 oktober kl.18.00

Vi träffas på Baltzar von Platens gata 9

Ända från föreningens tillkomst har Grönland varit ett återkommande tema i FNSiNs verksamhet.

Den första föreningsresan dit gick 1974 och resulterade i en bok. Sedan har det blivit flera resor, artiklar i NOS och föredrag, ibland av gästande experter.

Säkert är vi många som har mer eller mindre äventyrliga intryck och minnen att förmedla. Därför är det hög tid för en nostalgikväll.

Erja-Riitta Salonen kommer att visa bilder.

Sara Mariasdotter läser grönländska myter och visar bilder.

Föranmälan (för att vi ska kunna planera) senast den 25 oktober till Anders Schærström, tel/sms 070 693 91 28; eller e-post: anders.schaerstrom@telia.com

Tala om ifall du vill visa eller berätta något.

Kaffe/te och smörgås 20kr

LÅNGVANDRING NORRVIKEN – EDSVIKEN

Söndag 12 nov kl 09.30

Vi ses vid hållplats Rotebro station östra, läge A, kl. 09.20 (p-tåg från Sth City 08.53 mot Märsta, till Rotebro 9.17) och tar buss 533 kl 9.23 till Svedjevägen (tar 5 min).

Därifrån går vi ner till Norrviken och följer i huvudsak dess strand söderut och fortsätter över till Edsviken och går vidare från Edsberg till Danderyds Sjukhus. Är det malning i Landsnora kvarn (vilket jag inte tror) stannar vi till där.

Det här är en vandring på ca 15 km, så vi går ganska raskt. Det finns dock möjligheter att avbryta på vägen och ta någon buss om man känner sig nöjd med en del av vandringen.

Anmälan till Erik Elvers senast torsdag 9 nov, e-mäle erik.elvers@gmail.com eller sms 073 852 63 99

FNSiN 50 år!

JUBILEUMSMIDDAG

för alla FNSiNare

Kom och fira att föreningen fyller 50 år.

Fredag 24 november 17.00

Vi serverar:

Välkomstdrink

Buffé med efterrätt

Kaffe/te

Ta med egen dricka.

Lokal: Ingång Starrängsringen 37

Närmaste T-station Stadion. Utgång riktning Musikhögskolan. Bussar: Alt. 1 nr 4 till hpl Musikhögskolan. Gå mellan tornet och det långa bostadshuset rakt fram till Löjtnantsgatan, Gå runt huset vid Konditori Fosch så är du på Starrängsringen.

Alt. 2: nr 1 till Jungfrugatan. Följ den norrut till Starrängsringen.

Kostnad: 275 kr

Anmälan och betalning senast 1 november till Eva Bolander, eva@bolander.at och till plusgirokonto 67 01 50-2

Välkomna!

ANDHÄMTNING I ADVENT

Fredag den 8 december klockan 18

Föreningslokalen, Fatburs Kvarngata 14.

För att komma in ring till Föreningslokalen från porttelefonen. Du kan även ringa till Soili tel. 072 992 16 69.

Jubileumsglög i skön julstämning och trevlig samvaro i decembermörkret. Det blir glögg, smörgås, julig dryck, risgrynsgröt, kaffe med lussekatt och pepparkakor, frukt och julgodis.

Högläsning av julberättelser och, naturligtvis, om julen i Mumindalen.

Kostnad: 100 kr.

Föranmälan nödvändig, senast den 5 december till Anders Schærström, tel/sms 070 693 91 28; eller e-post: anders.schaerstrom@telia.com

Avsändare: Föreningen Natur och Samhälle i Norden
c/o Erik Elvers Illerstigen 28, 170 71 SOLNA

Ett minnesmärke över dem som deporterades under sovjettiden. Det står vid (den nedlagda) järnvägsstationen i ett samhälle som heter Risti.

Foto: Kent Hult